

**ПРОСТАЯ ФОРМА КАК ИНТЕРТЕКСТ ПОВЕСТИ
Л. МОСЕНДЗА «ЗАСЕВ»**

Бровко Елена Александровна

Статья посвящена вопросу функционального назначения новеллистического фактора в структуре прозаического произведения. Автор останавливается на повести Л. Мосендза «Засев», в которой новеллистический интертекст концентрирует основную смысловую (скорее – идеологическую) нагрузку, что позволяет говорить о характере этого явления и его специфике в стилевой вариации неоромантизма.

Ключевые слова: проза, структура, интертекст, эпическая интеграция, простая форма, вставная новелла, функциональный аспект.

**THE SIMPLE FORM AS INTERTEXT IN STORY OF L. MOSENDZ
«SOWING» («ZASIV»)**

Brovko Olena Oleksandrivna

The article is devoted to the question of the functional setting of factor of short story in the structure of prosaic work. An author analyzes the story of L. Mosendz «Sowing» («Zasiv»), in the structure of which an intertext of short story has the basic semantic (rather – ideological) loading, that allows to talk about character of this phenomenon and his specific stylish variation of neoromanticism.

Keywords: prose, structure, intertext, epic integration, simple form, inserted short story, functional aspect.

УДК 821.112.2 – 343

Наталя Гура

**РЕЦЕПЦІЯ АНТИЧНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ
СТОЛІТТЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНТЕРПРЕТАЦІЮ МІФОЛОГЕМИ
ІФІГЕНІЇ**

Розвиток світової культури, в цілому, і літератури, зокрема, характеризується постійною увагою до класичних зразків минулого. Причини глобального інтересу діячів мистецтва ХХ століття до міфологічних сюжетів і образів зумовлені самою специфікою міфомислення й міфологічного образу, завжди зверненого до людини, її внутрішньої суті. Міф, особливо в кризові епохи, як досвід покоління зберігає пам'ять предків і виступає гарантом світової стабільності й закономірності.

У пошуках нових можливостей зображення людини й світу майстри слова прагнуть осмислити процеси і явища сучасності за допомогою закріпленого попередніми культурно-історичними епохами міфологічного матеріалу. З кожним новим прочитанням традиційних сюжетів і образів перед нами відкриваються їхні нові грані, кожна епоха знаходить у них власний сенс,

виходячи із внутрішніх потреб і розуміння закономірностей розвитку суспільства. Маючи виняткову семантичну гнучкість, вони демонструють високу концентрацію позачасових екзистенційних морально-етичних проблем.

«Традиційні сюжети й образи виступають могутнім чинником у формуванні та розвитку національних культур, зокрема літератур, вони впливають на засоби вираження, образність та стиль, символіку, метафоричність оригінального мистецтва» [1, с. 4], тому проблема інтерпретації та трансформації міфологічного матеріалу в світовому контексті є однією з пріоритетних та перспективних у сучасному літературознавстві, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Міф про Іфігенію є невід'ємною частиною кривавої історії Танталідів, сюжет якого став традиційним завдяки постійному звертання митців різних часів і народів. Образ ахейської царівни, яку принесли в жертву богині Артеміді, увійшов у літературу з усної традиції грецької міфології. Зацікавивши Есхіла, Софокла й Евріпіда, міф про дочку Агамемнона набув поширення в західноєвропейській літературній традиції (твори Ж. Расіна, Й. Гете, К. Глюка, Г. Гауптмана, І. Лангнер та ін.).

Популярність міфу в літературі спричинила гострий інтерес з боку літературознавців та етнографів, які вивчали окремі аспекти міфу та його літературне функціонування. В останнє десятиліття в сучасному літературознавстві здебільшого з'являються узагальнюючі роботи, характерною особливістю яких є пильна увага до літературної традиції ХХ століття. Так, студії Т. Шарипіної [2] та К. Герман [3] сфокусовані на побутування міфологеми Іфігенії в літературі Німеччини минулого століття і містять певні узагальнення, але вони обмежені часовими межами і не мають системного характеру. Збірка за редакцією Ш. Матушека "Міф про Іфігенію" (2006) містить підбір рідкісних текстів, які побудовані на міфологічному сюжеті про ахейську царівну або присвячених його розгляду, однак комплексного вивчення проведено не було. Тому, незважаючи на плідну працю зарубіжних літературознавців, виникла нагальна потреба у визначенні основних тенденцій і закономірностей функціонування міфологеми Іфігенії в німецькій літературній традиції ХХ століття тісно пов'язаних з неоміфологізмом, та охарактеризувати форми трансформації міфологеми й образу головної героїні в контексті тенденцій європейської літератури, що стало метою поданої роботи.

Активізація античної спадщини в літературній свідомості Німеччини, за твердженням Т. Шарипіної, – «це явище, яке характеризується певними специфічними етапами. Періоди найбільшої привабливості інтерпретації класичних зразків припадають на переломні епохи в суспільному розвитку Німеччини, час втрати стабільних етичних орієнтирів і пошуків нових етико-естетичних ідеалів» [2, с. 196].

Катастрофічність буття висунула на перший план питання гуманізму, а антивоєнна тематика домінувала в сучасних варіантах міфологічних структур.

Письменники порушили питання про справжню природу людини, про те, чи не спричинив дуалізм людської натури жахливі за масштабами злочини. У німецькій літературі цей процес посилювався осмисленням трагізму історичного шляху країни. Жахи фашизму й Другої світової війни виявили повну неспроможність сучасної цивілізації, її гуманістичних ідеалів і самої ідеї історичного прогресу.

Для всієї західної літератури і філософії ХХ століття Троянська війна стала, за точним визначенням Х. Пройсера, «емблемою війни» [4, с. 61] у цілому, своєрідною метафорою. Тому усталена асоціація Другої світової війни із Троянським походом у творах Г. Гауптмана, Ф. Фюмана, К. Вольф, В. Хільдесхаймера й багатьох інших не викликає подиву. А оскільки до теми Троянської війни неодноразово зверталися давньогрецькі трагіки, то деякі німецькі літературознавці (Е. Дельбек, Р. Уїннінгтон-Інграм [5, с. 58]) проводили паралелі між Європою ХХ століття й Афінами V ст. до н.е. І хоча Троянську війну й Другу світову розділяли тисячоліття, причини початку війн залишилися тими ж: прагнення до домінування та економічний і політичний розподіл світу. Тому звертання до античного міфу дозволяло осмислити підсумки минулої війни й спробувати знайти відповіді на ті питання, які поставили перед людством світові війни загалом.

У літературі цього періоду трактування Троянського циклу характеризувалося дегероїзацією й оновленою соціально-ідеологічною проблематикою. Якщо для стародавніх греків "останнє" слово було за олімпійськими богами, то для сучасних героїв "божественні сили" – це політичні інтереси держави, які змушували людину підкоритися або вбивали її. Підвищена увага до психологічного підґрунтя вчинків спричинила руйнування образу героя давньогрецької трагедії і як підсумок – його десакралізацію, що становить основу трансформаційних зрушень у літературі ХХ століття.

Поглиблення психологізму давньогрецьких персонажів, які наділені здатністю усвідомлювати й аналізувати свої вчинки, вивела героїв на якісно новий рівень функціонування. Збереження форми й наповнення її новим змістом дало можливість переоцінити старі цінності й заново переглянути давні міфи, виявляючи саме там, біля витоків, споконвічні прорахунки європейської духовної традиції.

Активно розробляючи антивоєнну тему на міфологічному матеріалі, письменники ХХ століття всі частіше зверталися до жіночих образів, описуючи загальновідомі події з погляду жінки. Змінюючи оповідний центр, автори одержували нові мотивування, новий погляд на події та їхні наслідки. Вони стали своєрідним лакмусовим папером, за допомогою якого перевірялися старі істини. Та й самі вони зазнали серйозних змін: Клітемнестра стала справедливою месницею за те, що її позбавили материнського права народжувати й рости дітей, а Пенелопа втратила свою вірність. Багато античних образів у літературі ХХ століття змінили "шати".

Ю. Шатін пояснює ці процеси «десакралізацією символу» й пов'язує їх «зі зміною конотата на протилежний» [6, с. 30]. Втрата віри в людський розум, помножена на масштаби трагедії, що розгорнулася, спричинила зміну цінностей у свідомості ХХ століття. Саме вона, на думку вченого, є «одним з прихованих рушіїв у розвитку сюжетів у новій російській літературі» [6, с. 31]. Тією ж мірою це міркування можна віднести до літератури Німеччини, яка активно переосмислює цінності минулого, пристосовує їх до естетично актуальних завдань свого часу.

У цей період відбулося руйнування «традиційного комплексу» (Нямцу) багатьох міфологічних структур, що дозволяє говорити про становлення нової тенденції і їхньої інтерпретації, яка характеризувалася відмовою від колишніх формально-змістовних характеристик, пошуком парадоксальних сюжетних ходів і зближенням з національно-історичними й духовними реаліями ХХ століття.

Автори пов'язували сьогодення з минулим і проектували його в майбутнє, а античний міф виступив як засіб впорядкування матеріалу, необхідного для монументального задуму на всіх рівнях твору. Письменники ХХ століття, наслідуючи міфотворців стародавніх часів, намагалися змодельювати в сучасних творах міфологічні процеси відновлення давнини в сьогоденні, основа яких лежить у поверненні індивідуума до своїх витоків для можливого оновлення і відродження.

Зазнавши впливу античності, до трагічної історії роду Атрея звернулися Г. Гофмансталь ("Електра", 1903), Ю. О'Ніл ("Жалоба – доля Електри", 1931), Ж. Жироду ("Електра", 1937), Ж.-П. Сартр ("Мухи", 1943), Г. Гауптман ("Тетралогія про Атридів", 1940 – 1945), І. Лангнер ("Іфігенія повертається", 1948). Осмислюючи сумний досвід і сучасні проблеми: вплив війни на людину, місце у світі молодого покоління, проблему вибору й відповідальності особистості перед суспільством, увагу письменників привернула подальша доля спадкоємців Атрея. Мінімальні відомості про те, що відбулося з Орестом, Іфігенією після їхнього повернення на батьківщину, лише стимулювали авторську фантазію й розширили поле діяльності у вирішенні злободенних проблем.

Увага до подальшого розвитку подій у домі Агамемнона спричинила появу нового місця дії (Дельфи). Це призвело до зміни акцентів, мотивувань та ідейно-значенневих домінант, оскільки письменники ХХ століття ставили абсолютно інші завдання, ніж їхній великий попередник. Вони не тільки намагалися виявити причини війни й занепаду колись славного роду, але й найголовніше – знайти вихід для тих, хто вижив у цій жорсткій бійні. Незначні відомості давньогрецьких джерел і нереалізований нарис майбутньої драми Гете надали широкі можливості авторам для вирішення актуальних питань, які хвилювали людей у післявоєнний час.

Поставивши на перший план питання про причини того, що відбувалося, його співвідношення із загальноприйнятими моральними нормами й пошук

виходу із ситуації, німецькі письменники використали такі форми трансформації міфологічного матеріалу, як продовження й дописування, які не вимагали глобального переосмислення фабули, але допускали широкий інтерпретаційний діапазон. Осучаснення відбувалося за рахунок «включення раніше відсутніх епізодів, більш-менш значного розширення намічених у творі сюжетних ходів або ситуацій» [7, с. 62]. У зв'язку з тим, що для продовжень і дописувань характерна тенденція до поглибленої психологізації традиційних ситуацій, їх подієвої конкретизації й побутової деталізації, це дозволило Г. Гауптману [8] й І. Лангнер [9] надати позачасовій міфологічній колізії реалістично-життєподібну форму, внаслідок чого остання набула актуального сучасного звучання.

Слід зазначити, що обидва письменники виявили рідкісну однотайність. Так, причину занепаду роду Атрідів, вони знайшли в спадковому проклятті, гордині й прагненні до божественності, трактуючи це як прояв усього аморального й нелюдського. З'явившись у кінці ХІХ століття в драматичній сцені Лесі Українки, мотив самогубства Іфігенії міцно закріпився в німецькій літературній традиції і репрезентований в обох драмах.

Кардинального перегляду зазнав образ головної героїні. Вона втратила ореол святості, а її безмежна любов і всепрощення під впливом реалій ХХ століття перетворилися на байдужість і нечутливість. Її, патріотку, яка по жертвувала собою заради батьківщини, Орест і Електра звинуватили в бездіяльності й пасивності. У зв'язку з подібним трактуванням образу ахейської царівни з міфологеми зникла любовна лінія, ім'я Ахілла не згадується серед дійових осіб, а драма "Іфігенія" Расіна втратила свою актуальність як сюжет-зразок.

У ХХ столітті надзвичайну актуальність здобули трагедії Евріпіда й драма Гете. Але якщо твір давньогрецького трагіка сприймався як протосюжет, то "Іфігенія в Тавриді" великого веймарця – полемічно, оскільки катаклізми ХХ століття показали повну неспроможність ідеї всепрощення. Це змусило Г. Гауптмана повернутися до більш пізнього варіанта, тому що саме він дозволив трансформувати героїню в богиню, а І. Лангнер – збагатити міфологему Іфігенії християнськими мотивами.

Одержавши в ХVІІ – ХІХ ст. стабільні формально-змістовні характеристики й досягнувши верхньої межі можливої інтерпретації в даний культурно-історичний період, міфологема Іфігенії зазнала кардинальних змін у літературі ХХ в. Злочини третього рейху унеможливили віднесення Німеччини до країн великих письменників і мислителів. Тому тетралогія Гауптмана стала своєрідним вододолом у німецькій традиції трансформації міфологічного сюжету про Іфігенію. Він наочно продемонстрував зміну суспільної парадигми й став зачинателем нової лінії трансформації міфологеми, що вплинула на наступні інтерпретації.

Продовжуючи полеміку з Гете, Г. Гауптман переніс центральний конфлікт свого великого попередника із соціальної площини в особисту.

Протистояння цивілізованого світу варварському втратило актуальність, оскільки цивілізації загрозувало не варварство; небезпека прихована глибоко в ній самій. Цим пояснюється те, що Таврія Гауптмана вже не перебуває на краю землі, вона набагато ближче й може бути скрізь, у тому числі посередині цивілізованого світу. Втрата німцями гуманності й цивілізованості в третьому рейху переконливо довели цей факт, а віра в силу слова й у те, що проблеми можна вирішити за допомогою бесіди, була підірвана фашистськими ідеологами, які продемонстрували чудеса маніпуляції цілими націями.

Під впливом історичного й соціально-політичного розвитку міфологема Іфігенії з "гімну гуманізму" Гете трансформувалася в «маніфест гуманістичного скепсису» [10, с. 209], а сама героїня перетворилася знову на жертву, цього разу безглузду, ставши своєрідним пам'ятником жертвам трагічних подій і застереженням нащадкам.

Таким чином, у ХХ столітті зв'язок образу й сюжетної схеми істотно послабився, образ наповнився авторськими нашаруваннями, а міфологічний матеріал одержав "нове життя". Античний міф став невід'ємною частиною літературного процесу Німеччини і Європи в цілому, однак його трансформація була неминуча. Втративши первісний зміст, традиційний міф став позачасовою проекцією авторського задуму на сучасну дійсність.

Політичні, воєнні, соціальні й культурні потрясіння двох тисячоліть не змогли порушити лінію історичної спадкоємності. Тому на початку нового століття літературознавці, письменники й критики, аналізуючи літературні процеси минулого сторіччя, у черговий раз звернулися до теми античного міфу, який не тільки продовжував жити традиційний потяг до ідеалу еллінської гармонії, краси й доблесті, але й слугував філософським та етичним підґрунтям.

Література

1. Фоміна Г. В., Нямцу А. Є. Міф і легенда у загальнокультурному просторі: монографія / Г.В. Фоміна, А. Є. Нямцу. — Чернівці: ЧНУ, 2010. — 256 с. — (Науково-дослідний центр "Біблія і культура")

2. Шарыпина Т. А. Восприятие античности в литературном сознании Германии XX века (Троянский цикл мифов): дис. ... док. филол. наук: 10. 01. 05 / Шарыпина Татьяна Александровна. — Нижний Новгород, 1998. — 512 с.

3. Hermann C. Iphigenie Metamorphosen eines Mythos im 20. Jahrhundert/ C. Hermann — München: Martin Meidenbauer Verlagbuchhandlung, 2005. — 134 S.

4. Preußner H.-P. Mythos als Sinnkonstruktion. Die Antikenprojekte von C. Wolf, H. Vüller, S. Schütz und V. Braun/ H.-P. Preußner. — Köln/ Weimar/Wien, 2000. — 102 S.

5. Вопросы античной литературы в зарубежном литературоведении / Отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек. — М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. — 247с.

6. Шатин Ю. В. Архетипические мотивы и их трансформация в новой русской литературе / Ю. В. Шатин // «Вечные» сюжеты русской литературы:

(«блудный сын» и другие): Сборник / Под ред. Е. К. Ромодановской, В. И. Тюпы. – Новосибирск: Институт филологии СО РАН, 1996. – С. 29 – 41.

7. Нямцу А.Е. Основы теории традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2003. – 78 с.

8. Hauptmann G. Die Atriden-Tetralogie / G. Hauptmann. – Gütersloh: C.Pertlesmann Verlag, 1956. – 342 S.

9. Langner I. Iphigenie kehrt Heim / I. Langner. – Berlin: Aufbau-Verlag, 1948. – 126 S.

10. Frick W. Die mythische Methode. Komparatistische Studien zur Transformation der griechischen Tragödie im Drama der klassischen Moderne / W. Frick – Tübingen, 1998. – 128 S.

РЕЦЕПЦІЯ АНТИЧНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНТЕРПРЕТАЦІЮ МІФОЛОГЕМИ ІФІГЕНІЇ

Гура Наталя Петрівна

У статті досліджується сприйняття літературою Німеччини античної спадщини в контексті культурно-історичних умов ХХ сторіччя та її вплив на трансформацію традиційних сюжетів та образів. Значну увагу приділено визначенню основних тенденцій та закономірностей функціонування міфологеми Іфігенії в німецькій літературній традиції минулого століття.

Ключові слова: міф, антична спадщина, міфологема, традиційний сюжет, традиційний образ, трансформація.

РЕЦЕПЦИЯ АНТИЧНОСТИ В НЕМЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ХХ СТОЛЕТИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ИНТЕРПРЕТАЦИЮ МИФОЛОГЕМЫ ИФИГЕНИИ

Гура Наталья Петровна

В статье исследуется восприятие литературой Германии античного наследия в контексте меняющейся культурно-исторической обстановки ХХ века и его влияние на трансформацию традиционных образов и сюжетов. Значительное внимание уделено определению основных тенденций и закономерностей функционирования мифологемы Ифигении в немецкой литературной традиции прошлого столетия.

Ключевые слова: миф, античное наследие, мифологема, традиционный сюжет, традиционный образ, трансформация.

ANTIQUITY RECEPTION IN GERMAN LITERATURE OF XX CENTURY AND ITS INFLUENCE ON THE INTERPRETATION OF IPHIGENEIA'S MYTHOLOGEM

Gura Natalia Petrivna

The article deals with German literature perception of ancient legacy in the context of changing cultural and historical situation of the XX century and its

influence on the transformation of traditional images and plot. The considerable attention is given to the main tendencies and regularity of Iphigeneia's mythologem functioning in German literary tradition of last century.

Key words: myth, ancient legacy, mythologem, traditional plot, traditional character, transformation.

УДК 82.0 Д-84(045)

Вікторія Дуркалевич

СТРАТЕГІЯ ЕМПІРИЧНОГО АВТОРА У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ФРАНКА

Проблематика співвіднесення системи поглядів на природу і функціонування літературного твору із системою реалізації креативних механізмів у творі – одна із ключових у сучасному франкознавчому дискурсі. Актуальність нашого дослідження вбачаємо, з одного боку, у тому, що порушуємо один із аспектів цієї проблематики, з іншого, – намагаємося проаналізувати цей аспект із рецептивної та семіотичної перспективи.

На Франкове потрактування категорій “автор”, “твір”, “читач” особливу увагу звернули автори праць “Проблеми рецептивної естетики і поетики у літературознавчій спадщині Івана Франка” [1], а також “Категорія “літературний розвиток” у науковому трактуванні Івана Франка” [2]. Мета запропонованої статті полягає у тому, щоб виявити й довести важливість функціонування категорії “емпіричний автор” (за У. Еко) у літературознавчій концепції І. Франка, що, на нашу думку, сприятиме глибшому розумінню явища Франкового синтетизму та його фундаментального значення у контексті творчого мислення письменника.

І. Франко писав про те, що “поетова задача зовсім противна аналізу: з розрізнених явищ, які підпадають під наші змисли, сотворити цілість, проїняту одним духом, оживлену новою ідеєю, сотворити новий, безсмертний животвір. Се синтез в найвищій розумінні сього слова” [3, с. 110]. Синтез для І. Франка – це, перш за все, збирання, з’єднання окремих часточок-сенси в цілісний світ мистецького слова. Важливим виміром розуміння ролі та функції автора у концепції І. Франка є розмежування понять автора як емпіричної особи та автора як особи, що практикує на теренах художнього слова. Яскравим прикладом глибокого усвідомлення відмінностей, що існують в основі діади емпірична особа – автор (митець), є думки І. Франка, висловлені у листах до Уляни Кравченко. У листі від 30 листопада 1883 р. натрапляємо на подвійне розмежування: 1) учителька ≠ поетка (“Поперед усього, – звертається І. Франко до адресатки, – дозвольте знов гарненько поганьбити вас, що се має значитися? Вже два листи від Вас дістаю, а вірша ані одного. Хіба ж се так годиться? Та коли так, то я й кореспондувати з Вами покину, бо до учительки Юлії